

# Homme de lettres.

## Juhan Luiga 150

Marianne Marlene Tiik  
raamatukoguhoidja

Näitus „Kuhu teie lähete, kuhu lähete teie kõik?!...”

TÜ raamatukogu 3. korrusel

31.03.2023–31.05.2023<sup>1</sup>

Juhan Luiga isik on minu teadvuses olemas olnud esimestest lapsepõlvemälestustest saadik ja ühel või teisel moel läbi elu kaasas kõndinud. Oli see siis raamatutest pungil raamatukapina kunagist lapsepõlvekodu valitsemas ja praegu minu elutoas troonimas, Nikolai Triigi sõejoonistusena seinal, Jaan Koorti öökullina Luigade hauaplatsil kõrgumas, tema kirjutatud raamatutena raamatukapis või talle kuulunud tindipotina, millega aastakümneid tagasi otsa lõppenud tindist hoolimata lastel kunagi mängida ei lubatud. Ise ma tollal ju olingi see laps, kes hõbedase korgiga paksust klaasist võlupurki mängukanniks ihkas. Ka täna Juhan Luigat oma vaimusilmas ette kujutades näen eelkõige avaralaubalist mõjukat mõtlejat, sedasama härrasmeest, kes mulle Nikolai Triigi joonistatud pildilt neil ammustel aegadel otsa vaatas. Tema isiklik raamatukapp, piisavalt suur ja raske, et sõdagi üle elada, ja fakt, et tema raamatuid tagumises reas varjul hoiti, lisas lugupidamisele tublisti aupaistet ja põnevust. Mulle jäi juba varakult silma, kuidas Juhan Luiga raamatuid hoiti erilise hoolega ja et inimesed tulid neid meie juurde koju lugema. Suuremaks kasvades sain selgeks ka põhjuse: Juhan Luiga oli „erifondi autor”, kelle raamatuid Vene võim sedavõrd ohtlikuks pidas, et raamatukogus ligipääsuks eriluba nõudis.

Seda ülimat „ohtu” võõrale võimule on tabavalt kirjeldanud Hando Runnel: „Luiga oli uhkelt ise-teadev, uhkelt rahvuslik olnud. „Uhkelt” pole öeldud kogemata. Uhkus ongi too sõna, millele kogu Juhan Luiga eluõpetuse võib taandada. Juhan Luiga „uhkus” on peaaegu sama, mis Immanuel Kantil tema „kategoriline imperatiiv”.<sup>2</sup>

Otsese tõuke näituse tegemiseks andis ümmargune tähtpäev – 150 aastat Juhan Luiga sünnist, mis täitus 31. märtsil 2023.

„Kuhu teie lähete, kuhu lähete teie kõik?!...” – selle Juhan Luiga filosoofilist laadi retoorilise küsimuse, millele ta läbi aastate ja aegade vastust otsis, valisin näituse pealkirjaks kui mõttesilla Luiga kaas-aegsete ja tänaste Eesti inimeste vahel. Loodetavasti küünib sild ka nendeni, kes tulevad pärast meid.

Saamaks aimu Juhan Luiga rollist Eesti kultuuri-loos, tasub juhatust otsida meie kultuurikorüfeeide kirjapandust.

**Tammsaare:** „Ei leidu ühtki palakest, milles ei välgataks avarustesse, kaugustesse, sügavustesse süüviv mõttehelk, vaimu tiritamm. Iga lehekülj tasub lugeja vaeva nii või teisiti rikkalikult.”<sup>3</sup>

1 Näituse materjalid: [hdl.handle.net/10062/98805](https://hdl.handle.net/10062/98805).

2 Runnel, Hando. (1993). Juhan Luiga ja Vene küsimus [---]. Tartu: Tartu Ülikool, lk 7.

3 A. H. T. (1934). Juhan Luiga „Päevamured” II. – *Vaba Maa*, 14. nov.

**Tõnisson:** „[---] üks huvitavamatest kujudest meie kaasaegsete keskelt.“<sup>4</sup>

**Hindrey:** „Kes ta oli? Arst. Psühhiaater. Seejuures küll igalpool eestseisuses või nõukogus, kus oli tegemist vaimsete huvidega ... Kuid määrav on Juhan Luiga suhtes nimelt see, mida ta kirjutab. [---] Seega on Juhan Luiga *HOMME DE LETTRES*. Pealegi meie esimene. Kui mitte arvestada Kristian Jaak Petersoni katki jäänud arengut.“<sup>5</sup>

**Semper:** „Juhan Luiga, meie säravaim esseist ...“<sup>6</sup>

**Runnel:** „Oli nähtav ka tema aristokraatne ja uhke vaimuhoiak. Ta oli suverään. Tema eetika ja poliitika aluseks oli elav elu – inimene, loom või taim – oma jumalikus olekus.“<sup>7</sup>

**Tont:** „Mitte üksnes entsüklopeedilised teadmised, vaid ennekõike ikkagi isikuomane meetod ja mõtlemine, mis laseb väikeseski trükiruumis mahukaid tervikpilte sünnitada.“<sup>8</sup>

Raamatukogu fondide ja minu isikliku kogu baasil koostatud Juhan Luiga näituse mahutasin kolmele plakatile, viide madalasse ja kolme kõrgesse vitriini ning lauale panin raamatud. Raamatukogus on olemas ajalehed ja ajakirjad, kus on suur osa Luiga kirjutistest ilmunud, samuti eri aegadel ilmavalgust näinud teosed, mille kaante vahel leidub enamasti tema enda ning tema kohta kirjutatust. Hoidlas on Luiga 1904. aastal valminud doktoritöö – Juhan Luiga oli esimene eesti soost psühhiaatriadoktor Eestis. Näitusel olnud eksemplar on omamoodi kurioosum – köide Juhan Luiga omakäelise pühendusega oponent Karl Dehiole, kes teda töö kaitsmise ajal vägagi tõsiselt ja sedavõrd kirglikult kritiseeris, et isegi ülikooli aulast välja marssimist paljuku ei pidanud; siiski avalikult mööndes, et

Luiga töö arstiteaduslikus mõttes doktorikraadi vääriline on. Luiga doktoritöö sisaldas baltisakslaste pihta suunatud talumatult palju ebameeldivat kriitikat, mis puudutas eestlastega ümberkäimist. Veel mitu aastakümnet hiljemgi võis ajakirjandusest lugeda meenutusi, kuidas Luiga doktoritöö kaitsmine oli olnud üle aegade värvikaim.

Näitust kokku pannes oli põnev vanadest ajalehtedest uurida, mida Luiga kohta on kirjutatud. Luiga ise kirjutas palju, aga ka tema enda isik oli sagedasti sihtmärgiks, sest tema originaalsed mõtted ja kirjutised tekitasid tihti tulist poleemikat.

Ajalehtedel oli 20. sajandi algul täita väga tähts ning mitmekülgne roll, mida pole ehk kohatu kõrvutada interneti olulisusega tänapäeval. Nii võis teiste ajalehekuulutuste hulgas lugeda ka teadaannet, kus dr Juhan Luiga kirjutab, et sõidab paariks nädalaks ära ja ei ole sel ajal abivajajatele kättesaadav.

Lisaks fotomaterjalile sai vitriinis esitletud mõningaid näiteid Luiga ohtrast kirjavahetusest: kirjad Eesti Kirjanduse Seltsile, Oskar Kallasele, Heinrich Koppelile, tulevasele abikaasale Erna Villmerile jt. Kui ilusasti – puhtas ja kaunis eesti keeles! – Luiga oma kirju kirjutas. Väga hinge läks mulle kirja lõpetusena „Kõige lahkemalt, Juhan Luiga“, mis sai ka näituse järjehoidjale, mille iga külastaja endaga kaasa võtta võis.

Kuna mul on au olla mõningate Juhan Luigale kuulunud esemete ja raamatute hoidja, sai näituse eksponaatidele kodust lisa toodud isiklike esemete näol nagu kirjutuslaua garnituur, laualamp, tindipott, öökulli kuju ja mõned väiksemad pisiasjad. Samuti mitmed isiklikult talle kuulunud väljaanded, näiteks 1866. aasta Eesti Postimees ehk Näddalaleht või

4 Tõnisson, Jaan. (1927). Juhan Luiga†. – *Postimees*, 20. okt.

5 Hindrey, Karl August. (1934). Eesti esimene homme de lettres. – *Päevaleht*, 6. apr.

6 Semper, Johannes. (1939). Valik prantsuse esseid. – *Looming*, nr 4, lk 442.

7 Runnel, Hando. (1995). Saateks. – *Mäss ja meelehaigus. Juhan Luiga*. Tartu: Ilmamaa, lk 652.

8 Tont, Ülo. (1996). Juhan Luiga ja iseseisev Eesti. – *Eesti Päevaleht*, 15. nov.



Näituse „Kuhu teie lähete? Kuhu lähete teie kõik?!... Juhan Luiga 150” avamisel 31.03.2023 kõneleb kuraator Marianne Marlene Tiik.

Heinrich Rosenthali „Kulturbestrebungen des estnischen Volkes während eines Menschenalters (1869–1900)” 1912. aastast. Materjali oleks leidunud veelgi, kuid näitusele eraldatud ruum enamat ei võimaldanud.

Luigat tänase päeva tegijatega kõrvutades võiks teda vabalt blogijaks liigitada, sest kirjutab ta ju igapäevaselt kõigest, mis tema pilku ja vaimu köitis, olid need siis inimeste hinge- ja vaimuhädad, ühiskonnas toimuv, looduse ilu, jalutuskäigul nähtu, teatris vaadatu, kontserdil kuuldu, raamatutest loetu, seltskonnas kuuldu. Tänapäeval on igast sündmusest avalikult kirjutajaid muidugi kordades rohkem, kuid sageli piirduvad nad vaid vahetu emotsiooni edastamisega ja enamasti ei hiilga samavõrd laiapõhjalise ning mitmekülgse haritusega nagu Luiga.

Mõned üle aegade ja aastate ulatuvad seosed, mis tänu näitusele ilmsiks tõusid, teevad mulle tagantjärele meenutades erilist rõõmu. Näitust külastasid Tallinna Tondi Kooli õpilased, kes sõitsid spetsiaalselt Tartusse näitust vaatama ja Luiga kalmu külastama. Juhan Luiga eestvedamisel avati Tallinnas 1923. aasta jaanuaris üks klass vaimupuuetega lastele, millest kujunes Tallinna Linna Abikool, praegune Tallinna Tondi Kool. Luiga ise töötas selle kooli arstina kuni oma surmani 1927. aastal.

Näitusele tagasi mõeldes pean ma veel kord tunnustama, et ka mäletamise mäletamine, põlvkonnalt põlvkonnale teatepulga edasi andmine, on väärtus ja aitab meil enda mõtteid selgitada ning samme seada. Pole ma ju Juhan Luigat oma ihusilmaga näinud. Ka minu ema, kes





sündis napilt kaks aastat enne Juhani surma, ei saanud parimalgi tahtmisel temaga kohtumistest midagi isiklikku meenutada, aga ometi pärsin ma emalt kõik suulised mälestused Juhan Luigast. Ema jagas mulle edasi oma vanematelt kuuldut. Ema isa, riigiprokurör Adalbert-Hugo Luiga, kes suri 13 aastat enne minu sünni, oli alati oma 13 aastat vanemat venda imetlenud. Põhjust andis Juhan Luiga enam kui küllaga. Adalbert lihtsalt ei saanud kõike seda tütrega mitte jagada.

Juhan Luiga märkis 1921. aastal: „Maailm on väga vana. Ikka jälle korduvad asjad ja nähtused, küll mitmesuguste nimede all, kuid oluliselt need-

samad.“<sup>9</sup> Mulle tundub, et tal oli ja on maailma osas jätkuvalt õigus – ja kurvastavalt sunnivad ikka uued ja uuemad uudised sellele tõdemusele sõna „paraku“ lisama.

Samamoodi kui maailmaga, kipub olema ka mõtetega. 100 aastat pärast Juhan Luigat võime ka meie sedasama tõdeda – et meie „originaalsed“ mõtted juba igiammu kellegi poolt välja mõeldud on, ükskõik kui unikaalseteks me oma vaimu-sähvatusi ise peame.

---

9 Luiga, Juhan. (1921). Kommuuna. – *Vaba Maa*, 23. mai.